

[itobiad], 2020, 9 (5): 3361/3378

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlıklarının Mizaç Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi¹

Investigation of the Relationship of Physical and Relational Aggression of Preschool Children with Temperament Characteristics

İsa KAYA

Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Asst. Prof., Fatih Sultan Mehmet Foundation University, Faculty of Education

ikaya@fsm.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-3604-1368>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 29.04.2020
Kabul Tarihi / Accepted	: 29.10.2020
Yayın Tarihi / Published	: 01.11.2020
Yayın Sezonu	: Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season	: October-November-December

Atıf/Cite as: Kaya, İ . (2020). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlıklarının Mizaç Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 9 (5) , 3361-3378 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/57287/729008>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

¹ Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Evrak Tarih ve Sayısı: 27/04/2020-2 no ile Etik Kurulu kararı alınmıştır.

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlıklarının Mizaç Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi

Öz

Çocuğun hayatında sürekli hale gelebilecek saldırganlık yönelimi ve saldırganlık davranışının temeli okul öncesi dönemde başlamaktadır. Bu dönemde çocuk saldırganlık yönelimi göstermekte ve bunu kalıcı hale getirmektedir. Çocukların saldırgan davranışlar göstermelerinde çocukların mizaçsal özellikleri de bir risk faktörüdür. Mizaç biyolojik temelli bir özelliktir. Yürümeye başlayan çocuğun saldırgan davranışında, çocuğun zor mizaçı ve zayıf sosyalleşme ortamları önemli rol oynar. Çocukta zor bir mizaç; sert, tutarsız ve olumsuz sosyalleşme davranışlarını ortaya çıkartır ve bu davranışlar agresif veya yıkıcı davranışlara dönüşebilir. Saldırgan davranışlar üzerinde etkili olan mizaç, bireyler arasında farklılık gösteren ve biyolojik etkilerle ortaya çıkan duygusal ve davranışsal özelliklerdir. Bununla birlikte, erken çocukluk müdahaleleri bu riskleri önlemede etkilidir. Bu çalışmada çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırgan davranışları ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini İstanbul’da resmi iki anaokulunda okul öncesi eğitime devam eden 48-72 ay arasındaki 231 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada veriler “Kişisel Bilgi Formu”, “Sosyal Davranış Ölçeği” ve “Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre cinsiyet ve yaş fiziksel saldırganlıkta anlamlı farklılık oluştururken, kardeş sayısı, okula devam süresi anlamlı farklılık oluşturmamıştır. İlişkisel saldırganlıkta ise yaş ve kardeş sayısı gruplar arasında anlamlı farklılık oluştururken cinsiyet ve okula devam süresi anlamlı farklılık oluşturmamıştır. Saldırganlığın mizaç özellikleri ilişkisinde ise fiziksel saldırganlık ile sebatkarlık mizaç özelliği arasında negatif yönde hafif düzeyde, tepkisel mizaç özelliğiyle pozitif yönde hafif düzeyde anlamlı ilişki, İlişkisel saldırganlık boyutunda ise ritmiklik ile ilişkisel saldırganlık arasında negatif yönde hafif düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, Saldırganlık, Fiziksel saldırganlık, İlişkisel saldırganlık, Mizaç özellikleri

Investigation of the Relationship of Physical and Relational Aggression of Pre-schoolers with Temperament Characteristics

Abstract

The basis of the aggression orientation and aggression behavior that may become permanent in the child's life begins in the preschool period. During this period, the child shows a tendency towards aggression and makes it

permanent. Temperament traits are also a risk factor in children's aggressive behavior. Temperament has its roots in biology. The difficult temperament and poor socialization environments of the child play an important role in the aggressive behavior of the toddler. A difficult temperament in the child; it reveals harsh, inconsistent and negative socializing behaviors, and these behaviors can turn into aggressive or destructive behaviors over time. Temperament that has an effect on aggressive behavior is emotional and behavioral traits that differ between individuals and appear with biological effects. However, early childhood interventions are effective in preventing these risks. This study investigated the relationship between children's physical and relational aggressive behaviors, and temperament characteristics. The sample of the study consisted of 231 children between 48-72 months who continue preschool education in two public kindergartens in Istanbul. Data collection tools were "Personal Information Form", "Social Behavior Scale" and "Short Temperament Scale for Children". Data were analyzed by nonparametric tests. In results, gender and age differed significantly in physical aggression, while the number of siblings and duration of pre-school education did not. In relational aggression, age and number of siblings differed significantly, while gender and duration of pre-school education did not. For aggressiveness and temperament characteristics of the children, there was a low negative correlation between physical aggression and persistence temperament, while there was a low positive relationship with physical aggression and reactive temperament. In relational aggression dimension, a low negative correlation was found between relational aggression and rhythmicity.

Keywords: Preschool, Aggression, Physical aggression, Relational aggression, Temperament characteristics

Giriş

Saldırganlık “bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabası” (TDK, 2011, s. 2017), herhangi bir canlıya ya da cansız varlığa, nesneye zarar verme kastı ile yapılan tekrarlı davranışlardır (Baron ve Richardson, 1994; Boxer ve Tisak, 2005; Butovskaya ve Kozintsev, 1999). Archer ve Browne (1989) bir davranışın saldırganlık olarak değerlendirilebilmesi için niyet, herhangi bir yaralanma ya da zarar görme ve yapılan davranışın meydana getirdiği duygu gibi üç bileşenin ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Saldırganlığın nedenlerine yönelik çalışmalar, saldırganlığın nedenlerini içgüdüsel, genetik, öğrenmeye dayalı ve çevresel etmenlerle açıklamaya çalışmaktadırlar. İçgüdüsel yaklaşımlar insanı biyolojik olarak saldırganca davranışlar için kodlandığını ileri sürer ve saldırganlığı tüm canlı türlerinde görülebilen bir davranış olarak ele alır. Psikanalitik Kuram da saldırganlığın içgüdüsel olduğunu ve insanın doğasında yaşam ve ölüm iç güdülerinin var olduğunu belirtir. Freud,

yaşam içgüdüsünden cinselliğin, ölüm içgüdüsünden de saldırganlığın ortaya çıktığını iddia etmektedir (Geçtan, 1993). Psikanalitik Yaklaşım'ın, saldırganlığın yalnızca doğuştan gelen içgüdülerden kaynaklandığını ileri sürmesinden dolayı yaklaşım çevresel etmenlerin etkisini açıklamada yetersiz kalmıştır. Sosyal Öğrenme Kuramı ise Psikanalitik Yaklaşım'ın aksine saldırganlıkta çevresel faktörlerin ve öğrenmenin etkili olduğunu, bireylerin saldırganlığı model alma yoluyla öğrendiğini, saldırgan davranışların doğrudan ya da dolaylı pekiştirmeyeyle kalıcı hale geldiğini iddia etmektedir (Baron, Byrne ve Branscombe, 2006). Biyolojik Kuram ise saldırgan davranışların biyolojik ve genetik etkilerden bağımsız olarak ele alınamayacağını ve genlerin, sinir sisteminin ve biyo-kimyasalların bireyin saldırganlığında etkili olduğunu belirtmektedir. Bu kurama göre saldırgan davranışlar genler yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Kenrick ve ark., 2004). Saldırganlıkla ilgili çok farklı sınıflandırmalar (Aronson, Wilson ve Akert, 2012) yapılmaktadır fakat; okul öncesi dönemde görülebilecek saldırganlıkların en önemlileri fiziksel ve ilişkisel saldırganlıktır. Fiziksel saldırganlık; tekme atma, vurma, itme, tokat atma gibi daha çok gözlenebilen, yüz yüze gerçekleşen ve bireye zarar veren bir saldırganlık türüdür (Crick ve Grotpeter, 1995). Küçük çocukların fiziksel saldırganlıklarının hedeflerine ciddi şekilde zarar vermesi olağandışı olsa da, bebeklik döneminde fiziksel saldırganlık çalışmaları, 17 aylıkken, çocukların büyük çoğunluğunun kardeşlerine, akranlarına ve yetişkinlere karşı fiziksel olarak saldırgan olduklarını göstermektedir (Tremblay ve ark., 2005). İlişkisel saldırganlık ise bir kişiyi hedefe alarak, o kişinin sosyal amaçlarını engelleyerek, ilişkilerine zarar vermek amacıyla yalan söyleme, dışlama, dedikodu yapma, iftira atma, yok sayma, uzak durma ve başkalarına dışlatma, sır yayma, oyunlarına ve etkinliklerine almama gibi davranışlardır (Crick ve Grotpeter, 1995). İlişkisel saldırganlık, bir grubun içinde kendi konumunu güçlendirme ve sosyal bir statü elde etme amacıyla karşısındakinin saygınlığını, itibarını düşürme davranışı olarak tanımlanabilir. İlişkisel saldırganlık, fiziksel saldırganlığa oranla daha uzun süreli bir süreçtir (Yırtıcı, 2019). Çocuğun hayatında sürekli hale gelebilecek saldırganlık yönelimi ve saldırganlık davranışının temeli okul öncesi dönemde başlamaktadır. Bu dönemde çocuk saldırganlık yönelimi göstermekte ve bunu kalıcı hale getirmektedir. Bu durumda anne ve babanın çocuğun davranışlarını gözlemlemesi ve davranış takibinde bulunarak nedenini belirlemesi gerekmektedir; çünkü bu dönemde çözülemeyen saldırganlık yönelimi ileriki dönemlerde büyük sorunlara yol açmaktadır (Gülay, 2008; Secher, 2014; Yıldızbaş, 2019). Okul öncesi dönemde diğerlerine vurma veya oyuncak, mobilya gibi eşyaları kırmaya yönelik saldırgan davranışlar zamanla anne babaya, kardeşe ve akranlara yönelir. 2-4 yaşında görülen saldırgan davranışlar 3 yaşından itibaren öç ve intikam almaya doğru yönelim gösterir (Seven, 2018). Çocuklarda saldırganlığın gelişiminde zayıf sosyalleşme ve mizaç özellikleri önemli rol oynar (Tremblay, Hartup ve Archer, 2005). Mizaç bireyler arasında farklılık gösteren ve biyolojik etkilerle ortaya çıkan duygusal ve davranışsal

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlıklarının Mizaç Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi

özelliklerdir (Partridge, 2003). Thomas ve Chess (1977) çocukların mizaç özelliklerini etkinlik düzeyi, düzenlilik, yaklaşma ya da kaçınma, uyumluluk, tepki gösterme eşiği, tepki şiddeti, duygu durumunun niteliği, dikkat dağılması, dikkat süresi ve devamlılık olarak 9 boyutta sınıflandırmış ve bu özelliklerin kolay çocuk, zor çocuk ve yavaş ısınan çocuklarda bir araya toplandığını belirlemiştir. Bu çocuklar içinde saldırganlık eğilimi yüksek grup zor çocuklardır. Bu çocuklar ilk ve orta çocuklukta kaygılı, içe kapanık ve saldırgan davranışlar açısından büyük risk taşımaktadır. Yine bu çocuklar günlük rutinleri düzensiz, yeni deneyimleri kabul etmede yavaş, daha az sebatkar ve daha fazla tepkiseldirler (McMahon ve Wells, 1998). Mizaç özelliklerinden tepkiselliğe vurgu yapan modellerden biri de Rothbart'ın mizaç modelidir. Rothbart (1989) mizacı tepkisellik ve öz düzenlemedeki bireysel farklılıklar olarak tanımlamıştır. Bireyin aktivite düzeyi, dikkat süresi, duyguları, otonomik uyarılma tepkiselliğini oluştururken, öz düzenleme ise bireyin tepkisel süreçleri düzenlemesidir. Bireyin öz düzenlemedeki çaba gerektiren kontrol becerileri çocuğun nasıl odaklandığı, dikkatini nasıl oluşturduğu, isteklerini nasıl kontrol ettiği ve olumsuz duygularla nasıl başa çıktığı ile ilgilidir. Çocukların erken yaşlardan itibaren çaba gerektiren kontrol becerilerinin gelişimi akademik başarı, işbirliği, paylaşma, yardım etme gibi olumlu sonuçlar ortaya koyarken, bu becerinin gelişmemesi çocukları, aşırı tepkisel, olumsuz yıkıcı, problem ve saldırgan davranışlara açık hale getirebilmektedir (Berk, 2013). Mizaç özelliklerinin güncel bir sınıflaması da Prior, Sanson ve Oberklaid (1989a) tarafından yapılmıştır. Mizaç özellikleri ritmiklik, sıcakkanlılık, tepkisellik ve sebatkarlık olarak sınıflandırmıştır. Ritmiklik, biyolojik özelliklerin düzenli veya düzensiz olması durumu ile ilgilidir. Sıcakkanlılık çocuğun yeni bir ortamda bulunduğu veya yeni tanıştığı insanlara karşı yakınlık göstermesi, tepkiselliği ise çocuğun bir uyarıcıya karşı tepki göstermeye hazır olması ve sebatkarlığı ise çocuğun yaptığı bir işe uzun süre yoğunlaşabilmesidir. Okul öncesi dönem çocuğun mizaç özelliklerinin gelişimine etkisi açısından kritik bir dönemdir (Uçar, 2017). Ayrıca dürtüleri baskılamada prefrontal korteks alanlarının gelişmesiyle birlikte çocukların tepkiselliklerini kontrol edebilme becerileri gelişmektedir. Akranlarına göre öfkeli, yoğun tepkisel davranış gösteren çocukların ileriki yaşlarda duygularını ve davranışlarını kontrol etmede çaba gerektiren kontrol becerileri daha az etkili olacaktır (Caspi, 2003). Bu çocuklar fiziksel ve ilişkisel saldırganlık, suça yönelim eğilimleri yüksek olan çocuklardır (Broidy ve ark., 2003). Bununla birlikte, erken çocukluk müdahaleleri bu riskleri önlemede etkilidir (Tzoumakis, Lussier ve Corrado, 2014). Bu araştırmada okul öncesi dönem çocuklarında görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkların çocukların cinsiyetine, yaşına, kardeş sayısına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek ve çocuğun fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları kardeş sayısına göre farklılaşmakta mıdır?
4. Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları okul öncesi eğitime devam etme sürelerine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları ile mizaç özellikleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile yapılmıştır. İlişkisel araştırmalar, herhangi bir müdahalede bulunulmadan iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalardır. Karmaşık insan davranışları arasındaki ilişkiyi daha anlaşılabilir hale getirmek için ilişkisel taramalı araştırmalar kullanılır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Araştırmaya başlamadan önce Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (Karar no: 2020/2) onay ve İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden (02.02.2020 tarih ve 20655sayılı izin) gerekli izinler alınmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma, 2020 yılında İstanbul Üsküdar ve Ümraniye İlçelerinde alt orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde öğrencilerin bulunduğu mahallelerdeki anaokulları arasından tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi iki anaokulunda yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini 48-72 ay aralığındaki 231 çocuk oluşturmuştur.

Örneklem grubunun özelliklerine bakıldığında 108'i (%46,8) kız, 123'ü (%53,2) erkektir. 60'ı (%26), 5 yaşında, 171'i (%74) 6 yaşındadır. Kardeş sayısında ise 82'sinin (%35,4) kardeşi yokken 100'ü (43,3) bir kardeşe sahip, 49'u (%21,2) iki kardeşe sahiptir. Çocukların 106'sı (%45,9) bir yıldır, 94'ü (%40,7) 2 yıldır, 31'i (%13,4) üç yıldır okul öncesi eğitime devam etmektedir. Annelerin 41'i (%17,7) 20-29 yaş aralığında, 147'si (%63,6) 30-39 yaş aralığında, 43'ü (%18,6) 40 yaş ve üzerindedir. Eğitim düzeyinde ise annelerin 53'ü (%22,9) ilköğretim, 69'u (%29,9) ortaöğretim, 109'u (%47,2) yükseköğretim mezunudur. Annelerin 119'u (%51,5) çalışmazken, 112'si (%48,5) çalışmaktadır. Babalar ise 12'si (%5,2) 20-29 yaş aralığında, 143'ü (%61,9) 30-39 yaş, 76'sı (%32,9) 40 yaş ve üzerindedir. Babaların 94'ü (%40,7) memur, 40'ı (%17,3) işçi, 97 si (%42) serbest olarak çalışmaktadır. Babaların ise 51'i (%22,1) ilköğretim, 79'u (%34,2) ortaöğretim, 101'i (%43,7) yükseköğretim mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler “Kişisel Bilgi Formu”, “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu” ve “Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Gerekli izin ve etik kurul onayı alındıktan sonra çalışmaya istekli, gönüllü öğretmen ve veliler çalışılmıştır. Öğretmen ve velilere gerekli bilgilendirmeler yapılarak kişisel bilgi formu ve ölçekler gönderilmiştir. 280 veliye gönderilen formlardan 240’ı geri dönmüştür. Eksik doldurulan 8 adet formda çalışmaya dahil edilmemiştir.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen form çocuklara ait çeşitli kişisel özellikleri elde etmeyi amaçlayan bilgi formudur. Bu formu çocukların anneleri doldurmuştur.

Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği - Öğretmen Formu

Ölçeğin aslı Crick ve diğ. (1997) tarafından Preschool Social Behavior Scale-Teacher Form adıyla ABD’de geliştirilmiştir. Ölçek Şen ve Arı (2011) tarafından Türkçe’ye çevrilerek Türk çocuklarına ve Türk kültürüne uyarlaması yapılmıştır. 25 maddeden oluşan ölçek 5’li likert tipinde bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlık katsayıları fiziksel saldırganlık için 0.95, ilişkisel saldırganlık için 0.90 bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe formu dört faktörlüdür. Dört faktörün ölçeğe ilişkin açıkladıkları varyans %69,99’dur. Dört faktörün ortak varyansları ise 0.506 ile 0.974 arasındadır. Toplam varyansı fiziksel saldırganlık %44,10’unu, olumlu sosyal davranış %12.03’ünü, ilişkisel saldırganlık %8.32’sini açıklamaktadır. Fiziksel saldırganlıktaki sekiz maddenin yük değerleri 0.97 ile 0.65 arasında, olumlu sosyal davranışta yer alan yedi madde için 0.80 ile 0.56, ilişkisel saldırganlıkta yer alan altı madde için 0.82 ile 0.62’dir. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi sonucunda bulunan uyum istatistiklerinde ise; ki-kare değeri 637.76 serbestlik derecesine (241) oranı 2.6’dır. Ölçeğin güvenilirliğinde ise Cronbach alpha iç tutarlık katsayıları fiziksel saldırganlık için ,95, ilişkisel saldırganlık için, 90’dır. Test yenide test güvenilirlik katsayısı ise fiziksel saldırganlık için ,85, ilişkisel saldırganlık için, 73’tür. Bu ölçeği öğretmenler doldurmuştur ve araştırmada fiziksel ve ilişkisel saldırganlık alt boyutları kullanılmıştır.

Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği

Prior ve diğ. (1989b) tarafından geliştirilmiş bir ölçektir. Yağmurlu ve Sanson (2009) tarafından Türkçeye uyarlamıştır. 30 Maddelik 6’lı Likert Tipi bir ölçektir. Ölçek 2004 yılında Avustralya’da yaşayan 58 Türk çocuğunun annelerine uygulanmıştır. Ölçeğin tepkisellik, sebatkârlık, sıcakkanlılık ve ritmiklik olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları sıcakkanlılık için .80, tepkisellik için .77, sebatkarlık için .76 ve ritmiklik için .48 olarak bulunmuştur. Tepkisellik 9 maddeden oluşmaktadır. Sebatkarlık, sıcakkanlılık ve ritmiklik alt boyutlarının her bir 7’şer maddedir. Bu ölçek çocukların anneleri tarafından doldurulmuştur.

Verilerin Analizi

Çalışmada ebeveynler tarafından doldurulan kişisel bilgi formu ve okul öncesi öğretmenleri tarafında doldurulan “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu” ve “Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği”nden elde edilen veriler istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov Smirnov Testi ile incelenmiş ve veriler normal dağılım göstermediğinden nonparametrik testler uygulanmıştır. Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarının gruplar arasındaki farkına ilişkin analizde Mann Whitney U testi ve Kruskal-wallis H testleri kullanılırken çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkiye Spearman Korelasyon Analizi ile bakılmıştır. Spearman korelasyon analizinden elde edilen değerler 0.00 ile 1.00 arasında değişmektedir. 0.01-0.29 ilişkinin düşüklüğünü, 0.30-0.70 ilişkinin normallliğini, 0.71-0.99 ilişkinin yüksekliğini ve 1.00 ilişkinin mükemmelliğini gösterir (Bökeoğlu, Büyüköztürk ve Köklü, 2006). Verileri analizde anlamlılık $p < .05$ olarak ele alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulguları tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1 Çocukların cinsiyetlerine göre fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları arasındaki farka ilişkin Mann Whitney U Testi sonuçları

	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Fiziksel saldırganlık	Kız	108	100,96	10903,50	5017,500	,001**
	Erkek	123	129,21	15892,50		
İlişkisel Saldırganlık	Kız	108	119,61	12918,00	6252,000	,439
	Erkek	123	112,83	13878,00		

** $P < .01$

Çocukların cinsiyetine göre fiziksel ve ilişkisel saldırganlık puanları arasında anlamlı fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda erkek ve kız çocukların fiziksel saldırgan davranışlarında gruplar arasında anlamlı farklılık görülmüştür ($U=5017,5$, $p < ,01$.) Sıra ortalamaları dikkate alındığında erkeklerin fiziksel saldırganlık davranış puanlarının kızlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Çocukların ilişkisel saldırganlıklarına bakıldığında kızların ilişkisel saldırganlık puanlarının sıra ortalaması (119,61) erkeklere göre (112,83) daha yüksek olmasına rağmen gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($U=6252$, $p > ,05$.).

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlıklarının Mizaç Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi

Tablo 2 Çocukların yaşlarına göre fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarını gösteren Mann Whitney U Testi sonuçları

	Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Fiziksel saldırganlık	5 yaş	60	130,07	7804	4286	,042*
	6 yaş	171	111,06	18992		
İlişkisel Saldırganlık	5 yaş	60	132,05	7923	4167	,030*
	6 yaş	171	110,37	18873		

*P< .05

Çocukların yaşlarına göre fiziksel ve ilişkisel saldırganlık puanları arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda çocukların fiziksel saldırgan davranışlarında 5 ve 6 yaş grupları arasında anlamlı fark görülmüştür U=4286, p< ,05. Sıra ortalamaları dikkate alındığında 5 yaş çocukların fiziksel saldırganlık davranış puanlarının 6 yaş çocuklarına göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Çocukların ilişkisel saldırganlıkta ise 5 yaş çocukları ile 6 yaş çocukların ilişkisel davranış puanlarındaki farklılık anlamlı bulunmuştur U=4167, p< ,05. Sıra ortalaması puanına bakıldığında 5 yaş çocukların ilişkisel saldırganlık puanlarının (132,05) 6 yaş çocukların puanlarından (110,37) daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 3 Kardeş sayısına göre çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarını gösteren Kruskal-Wallis testi sonuçları

	Gruplar	n	Sıra ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Fiziksel saldırganlık	1.Grup: Kardeşi yok	82	113,20	2	2,221	,329	
	2. Grup: Bir kardeşi var	100	112,53				
	3. Grup: İki ve daha fazla kardeşi var	49	127,78				
	Toplam:	231					
İlişkisel saldırganlık yok	1.Grup: Kardeşi yok	82	106,45	2	8,768	,012*	1 ve 3. grup

2. Grup: Bir kardeşi var	100	111,82	2 ve 3. grup
3. Grup: İki ve daha fazla kardeşi var	49	140,52	
Toplam:	231		

*p<,05

Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarının kardeş sayısına göre farklılık gösterip göstermediği Kruskall-Wallis Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, çocukların fiziksel saldırganlıkları ile kardeşin olmaması, çocuğun bir kardeşinin olması, çocuğun iki kardeşinin olması grupları arasında anlamlı farklılık göstermemiştir (χ^2 (sd=2, n=231) =2,221, p>,05.). Aynı gruplar arasında ilişkisel saldırganlığa bakıldığında gruplar arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır (χ^2 (sd=2, n=231) =8,768, p<,05.). Bu bulgu 3 farklı gruptaki çocukların ilişkisel saldırganlık puanları arasındaki farkın anlamlılığına ilişkindir. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında en yüksek ilişkisel saldırganlık puanına 2 ve daha fazla kardeşi olan çocukların sahip olduğu bu grupları 1 kardeşe sahip çocukların takip ettiği ve en düşük sıra ortalamasının kardeşi olmayan gruptaki çocuklarda olduğu görülmüştür. Mann-Whitney U Testi ile yapılan ikili karşılaştırmalar sonunda bu farkın 1 ile 3. ve 2 ile 3. gruplar arasında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4 Okul öncesi eğitime devam etme süresine göre çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarını gösteren Kruskall-Wallis H testi sonuçları

Gruplar	n	Sıra ortalaması	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
1.Grup: 1 yıldır	106	118,18	2	2,014	,365	
2. Grup: 2 yıldır	94	118,45				
3. Grup: 3 ve daha fazla yıl	31	101,21				
Toplam:	231					
1.Grup: 1 yıldır	106	120,51	2	3,185	,203	
2. Grup: 2 yıldır	94	117,32				
3. Grup: 3 ve daha fazla yıl	31	96,55				
Toplam:	231					

Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarının çocukların okul öncesi eğitime devam sürelerine göre farklılık gösterip göstermediği Kruskall-Wallis H Testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları çocukların fiziksel

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlıklarının Mizaç Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi

saldırganlıkları ile okul öncesi eğitime devam etme sürelerinde gruplar arasında anlamlı farklılık göstermemiştir (χ^2 (sd=2, n=231) =2,014, p>,05.). Yine çocukların ilişkisel saldırganlıkları ile okul öncesi eğitime devam etme sürelerinde gruplar arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmamıştır (χ^2 (sd=2, n=231) =3,185 p>,05.)

Tablo 5 Çocukların mizaç özellikleri ile fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları arasında ilişkiye yönelik Spearman Korelasyon analizi sonuçları

Boyutlar	1	2	3	4	5	6
1 Sıcakkanlılık	1					
2 Sebatkarlık	,079	1				
3 Ritmiklik	,087	,150	1			
4 Tepkisellik	-,131	-,241	-,286	1		
5 Fiziksel Saldırganlık	,122	-,180**	-,091	,188**	1	
6 İlişkisel Saldırganlık	,107	-,112	-,153*	,112	,528	1

*p<,05 **p<,01

Çocukların mizaç özellikleri ile saldırganlık davranışları arasında bir ilişkinin olup olmadığını ortaya koymak için yapılan korelasyon analizi sonucunda fiziksel saldırganlık ile sebatkarlık arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r = -,18$, $p < ,05$). Bu sonuca göre çocukların sebatkarlık puanları arttıkça çocukların saldırgan davranışları azalmaktadır. Yine çocukların tepkisellik puanları ile fiziksel saldırganlıkları arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = ,18$, $p < ,05$). Çocukların ilişkisel saldırganlık puanları ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkiye bakıldığında sadece ritmiklik ile ilişkisel saldırganlık arasında negatif yönde hafif düzeyde anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($r = -,153$, $p < ,05$). Başka bir ifade ile çocukların ritmiklik puanları arttıkça ilişkisel saldırganlık puanları azalmaktadır.

Tartışma

Bu çalışmada okul öncesi dönemde cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, gibi bazı özelliklerin çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarına etkisi ve çocuğun saldırganlıkları ile mizaç özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Bulgulara göre çocukların fiziksel saldırgan davranışlarına bakıldığında erkeklerin saldırgan puanları kızlara göre anlamlı farklılık göstermiştir. İlişkisel saldırganlıkta ise kızların ilişkisel saldırganlık puanlarının erkeklerle

göre daha yüksek olmasına rağmen gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Cinsiyet ile fiziksel ve ilişkisel saldırganlığa yönelik alanda yapılan çalışmalara bakıldığında araştırma bulgularını destekleyen (Campbell, 1993; Gropper ve Froschl, 2000; Kadan, 2010; Öngören ve Tepeli, 2015; Şen, 2009; Uysal ve Dinçer, 2013; Yıldızbaş, 2019; Yırtıcı, 2019) araştırmaların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Ersan (2017)'nin yaptığı çalışmada fiziksel saldırganlık boyutunda erkek ve kız çocukları arasında anlamlı farklılık görülürken ilişkisel saldırganlık boyutunda gruplar arasındaki farklılık anlamlı bulunmamıştır. Öngören ve Tepeli (2015) okul öncesi dönemdeki çocukların saldırganlık davranışlarını araştırdığı çalışmada erkek çocuklarının fiziksel, kız çocuklarının ilişkisel saldırganlık davranışlarını daha yaygın olarak gösterdiklerini tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Uysal ve Dinçer (2013) okul öncesi dönemde erkek çocukların fiziksel saldırganlık davranışlarının kızlara göre anlamlı düzeyde farklılaştığını, ilişkisel saldırganlık boyutunda ise herhangi bir farklılaşmanın olmadığını bulmuşlardır. Yıldızbaş(2019) çocuğun saldırganlık yönelimi ile cinsiyeti arasında farklılaşma tespit etmiştir. Fiziksel saldırgan davranışlardaki cinsiyet farkını Campbell (1993) erkek öğrencilerin daha agresif olmaları ve bulunduğu ortamı mekanı sahiplenme, rekabet ve kazanma duygusunun daha fazla olması ile ilişkilendirerek, kız çocuklarının erkek çocuklara göre saldırganlığı ifade etmek için kabul edilebilir farklı yolları öğrendiklerini belirtmiştir. Saldırgan davranışla ilişkili biyolojik faktörlerin çoğu erkeklerde kadınlara göre daha karakteristiktir (Zahn-Waxler, 1993). Bu faktörler yüksek testosteron, düşük otonomik uyarılma, düşük serotonin, zor mizaç, hiperaktivite ve kızlara göre daha fazla kas kütesidir. Bu faktörlerin bir kısmı kız ve erkek arasında cinsiyet farkını oluştursa da erkek ve kız çocuklarındaki erken fiziksel, fizyolojik, bilişsel, sosyal ve duygusal farklılıkların saldırganlıkla ilişkili olabileceği düşünülebilir (Zahn-Waxler, Usher, Suomi ve Cole, 2005).

Yaş değişkeninde ise çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırgan davranış puanlarında altı yaş lehine gruplar arasında anlamlı fark vardır. Altı yaşta okul öncesi dönem çocuklarının fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarının azalmasının çocuğun doğal gelişim sürecinden kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir. Kadan (2010) erkek çocukların kız çocuklarına göre; küçük yaştaki çocukların büyük yaştaki çocuklara göre daha saldırgan olduklarını belirlemiştir. Yıldızbaş (2019) çocuğun saldırganlık yöneliminin çocuğun yaşına göre farklılaştığını tespit etmiştir. Ersan (2017) araştırmasında okul öncesi çağ çocuklarının yaşlarının arttıkça fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarının azaldığı bulmuştur. Nagin ve Tremblay (1999) çocukların fiziksel saldırganlıklarının en fazla iki ve dört yaşları arasında görüldüğünü ve bu dönemden sonra çocukların çatışmaları çözmede saldırganlığın yerine farklı stratejiler kullandıklarını ifade etmiştir. Literatürdeki bulgular bu araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Çocuğun kardeşinin olup olmamasına göre fiziksel saldırganlık boyutunda herhangi bir farklılık görülmezken ilişkisel saldırganlık boyutunda 2 ve daha fazla kardeşi olan grupta saldırganlık puanlarının kardeşe olmayan

gruba göre arttığı tespit edilmiştir. En fazla ilişkisel saldırganlık iki ve ikiden fazla kardeşi olan çocuklarda görülürken en az ilişkisel saldırganlık ise kardeşi olmayan çocuklarda görülmüştür. Alan yazında yapılmış bazı araştırmalardan elde edilen bulguların bir çoğu bu araştırmadaki bulgularla tutarlılık göstermesine rağmen farklı sonuçlar ortaya koyan araştırmalara rastlamak damümkündür. Uysal ve Dinçer (2013) araştırmalarına kardeşe sahip olup olmamanın fiziksel ve ilişkisel saldırganlık boyutunda anlamlı farklılaşma oluşturmadığı bulgusu bu araştırmanın sonucu ile tutarlıdır. Benzer şekilde Yırtıcı (2019) da araştırmasında çocuğun kardeş sayısı ile saldırganlık arasında anlamlı bir farklılaşma bulamamıştır. Kadan (2010)'ın kardeşi olmayan çocukların kardeşi olan çocuklara göre daha saldırgan olduklarına yönelik bulgusu da bu araştırmadan farklılık göstermektedir. Uysal ve Dinçer (2013), İki ve Samur (2016) da çocukların ilişkisel ve fiziksel saldırganlıklarının kardeşlerinin olup olmamasına göre değişmeyeceğini belirtmiştir.

Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıklarının çocukların okul öncesi eğitime devam sürelerine göre farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları ile okul öncesi eğitime devam etme sürelerine göre anlamlı farklılık göstermezken Yıldızbaş'ın (2019) yaptığı araştırmada çocuğun saldırganlık yönelimleri okul öncesi eğitim aldığı süreye göre farklılık göstermiştir. Erdinç(2009)'in araştırmasına göre de uzun süre anaokuluna devam etme süresi çocuklarda gözlenen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı anlamlı düzeyde yordamaktadır.

Saldırganlığın mizaç özellikleri ile ilişkisine bakıldığında fiziksel saldırganlıkla sebatkarlık arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki, çocukların tepkisel puanları ile fiziksel saldırganlıkları arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çocukların tepkisel davranış puanları arttıkça fiziksel saldırganlık puanları da artmaktadır. İlişkisel saldırganlık boyutunda ise ritmiklik ile ilişkisel saldırganlık arasında negatif yönde hafif düzeyde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu alan yazındaki araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Arı ve Yaban, 2016; Erdinç, 2009; Nelson ve Crick, 2002; Ojanen, Findley ve Fuller, 2012; Tackett, Kushner, Herzhoff, Smack ve Reardon, 2014) Uçar (2017) çalışmasında çocukların fiziksel saldırganlık puanı ile sebatkarlık ve ritmiklik mizaç özelliği arasında anlamlı bir ilişki görülürken ilişkisel saldırganlık ile mizaç özellikleri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Erdinç (2009) saldırganlıkla ilgili çalışmasında sebatkarlığın, çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı etkilediğini tespit etmiştir. Arı ve Yaban'da (2016) araştırmasında tepkisel olan çocukların duygu düzenlemede daha az becerili olduklarını ve daha az olumlu sosyal davranış sergilediklerini belirtmiştir. Kaya, Seven ve İlhan-Ildız (2020) çalışmalarında, çocukların mizaç özelliklerinden sebatkarlığın, bağlanmayı anlamlı düzeyde yordadığını, bunun da sebatkarlığın olumlu duygusal sonuçlar doğurması ile açıklanabileceğini bildirmişlerdir. Tepkisel çocukların, duygu kontrolüne ilişkin becerilerinin de düşük olmasının daha fazla fiziksel saldırgan

davranış sergilemeyle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Croney ve Cronin(2020)' in erken çocuklukta mizaç ve saldırganlık çalışmasında düşük önleyici kontrolün daha yüksek proaktif ve reaktif saldırganlıkla ilişkisi tespit edilirken, mizaç özelliklerinin çocukların ruh hallerini ve davranışlarını düzenlemede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, İlhan-İldız, Ahmetoğlu ve Acar (2017) tepkisel mizaca sahip çocukların, duygularını uygun şekilde düzenlemede güçlük yaşadıklarını belirlemişleridir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, fiziksel saldırganlıkta erkeklerin saldırgan davranış puanlarında anlamlı farklılık görülürken, ilişkisel saldırganlıkta kızların saldırganlık puanlarında anlamlı farklılık görülmemiştir. Yine çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırgan davranışları 5 yaşa göre 6 yaşta anlamlı şekilde azalmıştır. Kardeşe sahip olma ve kardeş sayısına göre fiziksel saldırgan davranışlar farklılık göstermezken ilişkisel saldırganlıkta kardeş sayısı arttıkça gruplar arasındaki farklılık anlamlı hale gelmiştir. Okul öncesi eğitime devam süreleri çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarında anlamlı farklılık oluşturmamıştır. Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkları ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkide ise fiziksel saldırganlık ile sebatkarlık, mizaç özelliği arasında negatif yönde düşük düzeyde, tepkisel mizaç özelliği ile de pozitif yönde hafif düzeyde anlamlı bir ilişki, ilişkisel saldırganlık boyutunda ise ritmiklik ile ilişkisel saldırganlık arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

İki anaokulundan verilerin toplanmış olması ve çocukların saldırganlıkları ve mizaç özelliklerinin annelerin ve öğretmenlerin gözlemlerine dayalı olması bu araştırmanın sınırlılıklarındandır.

Okul öncesi dönem sosyal davranışların ve becerilerin kazanıldığı yıllar olmakla birlikte çocukların saldırgan davranışlarının da kontrol altına alınması açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan saldırganlık ve benzeri problem davranışları en aza indirmek amacıyla çeşitli programların oluşturulması ve uygulanması önerilebilir. Yine çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırganlığı ve mizaç özellikleri ilişkisine yönelik boylamsal araştırmalar yapılabilir. Çocukların fiziksel ve ilişkisel saldırgan davranışlarına ilişkin derinlemesine bilgi elde etmek için farklı kaynaklardan (öğretmen, veli, çocuk) değişik yöntem ve tekniklerle veriler toplanarak (gözlem, görüşme) nitel araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Archer, J., & Browne, K. (1989). Concepts and approaches to the study of aggression. *Human aggression: Naturalistic approaches*, 3-24.
- Arı, M., & Yaban, E. H. (2016). Okulöncesi Dönemdeki Çocukların Sosyal Davranışları: Mizaç ve Duygu Düzenlemenin Rolü Social Behavior

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlıklarının Mizaç Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi

- in Preschool Children: The Role of Temperament and Emotion Regulation. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*. doi: DOI:10.16986/HUJE.2015014655
- Aronson, E., Wilson, T., & Akert, R. (2012). *Social Psychology (Sosyal Psikoloji)*. (Çeviri: O. Gündüz) 1.Baskı. Kaknüs Yayınları. İstanbul, 1-50
- Baron, R. A., Byrne, D., & Branscombe, N. R. (2006). *Social psychology*, 11. Baskı, Prentice Hall, 20-50
- Baron, R. A., & Richardson, D. R. (1994). *Human aggression*. Springer Science & Business Media. 70-90
- Berk, L. E. (2013). Bebekler ve çocuklar. (Çeviri Edit: N. Erdoğan), *Doğum öncesinden orta çocukluğa*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 255-265
- Boxer, P., & Tisak, M. S. (2005). Children's beliefs about the continuity of aggression. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 31(2), 172-188. <https://doi.org/10.1002/ab.20056>, Erişim tarihi: 08.04.2020
- Bökeoğlu, Ç., Büyüköztürk, Ş., & Köklü, N. (2006). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık. 30-100
- Broidy, L. M., Nagin, D. S., Tremblay, R. E., Bates, J. E., Brame, B., Dodge, K. A., Laird, R. (2003). Developmental trajectories of childhood disruptive behaviors and adolescent delinquency: a six-site, cross-national study. *Developmental psychology*, 39(2), 222.-245, <https://doi.org/10.1037/0012-1649.39.2.222>, Erişim tarihi: 08.04.2020
- Butovskaya, M., & Kozintsev, A. (1999). Aggression, friendship, and reconciliation in Russian primary schoolchildren. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 25(2), 125-139. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-2337\(1999\)25:2<125::AID-AB5>3.0.CO;2-X](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1999)25:2<125::AID-AB5>3.0.CO;2-X), Erişim tarihi: 12.04.2020
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, 13. Baskı. Ankara: PegemAkademi. 100-150
- Campbell, A. (1993). *Out of control: Men, women and aggression: Pandora*.
- Caspi, A., Harrington, H., Milne, B., Amell, J. W., Theodore, R. F., & Moffitt, T. E. (2003). Children's behavioral styles at age 3 are linked to their adult personality traits at age 26. *Journal of personality*, 71(4), 495-514 <https://doi.org/10.1111/1467-6494.7104001>, Erişim tarihi: 10.04.20120
- Crick, N. R., Casas, J. F., & Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental psychology*, 33(4), 579-588, <https://doi.org/10.1037/0012-1649.33.4.579>, Erişim tarihi: 08.04.2020
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child development*, 66(3), 710-722. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00900.x> Erişim tarihi: 07.04.2020

- Croney, S., & Cronin, R. (2020). Temperament and Aggression in Early Childhood. *Psychology*, 22. <https://ir.library.illinoisstate.edu/urspsych/22>, Erişim tarihi: 10.04.2020
- Erdinç, S. (2009). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Ankara.
- Ersan, C. (2017). *Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık düzeylerinin duygu ifade etme ve duygu düzenleme açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve sonrası*. (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gropper, N., & Froschl, M. (2000). The role of gender in young children's teasing and bullying behavior. *Equity & Excellence in Education*, 33(1), 48-56. <https://doi.org/10.1080/1066568000330108> Erişim tarihi: 14.04.2020
- Gülay, H. (2008). *5-6 yaş çocuklarına yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlik güvenirlik çalışmaları ve akran ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Okul Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul
- İkiz, S., & Samur, A. Ö. (2016). Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/24546/259990> Erişim tarihi: 05.04.2020
- İlhan-Ildız, Ahmetoğlu&Acar(2017). Ebeveyn duygu sosyalleştirme ve çocuk mizacının çocuklarda duygu düzenleme stratejileri üzerindeki yordayıcılığı. *5. Uluslararası Okul Öncesi Eğitim Kongresi Kitapçığı*,S:2, Ankara,Türkiye.
- Kadan, G. (2010). *Okul öncesi dönem çocuklarında (4-6 yaş) saldırganlık davranışını etkileyen faktörlerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Okul Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul
- Kaya, İ., Seven, S., & Ildiz, G. (2020). The Contributions of Temperament Characteristics to Attachment in 6-Year-Old Children. *International Education Studies*, 13(7), 156-162. DOI:10.5539/ies.v13n7p156
- Kenrick, D., Neuberg, S., & Cialdini, B., (2004). *Social psychology. unraveling the mystery*. Allyn & Bacon, 50-75
- McMahon, R. J., & Wells, K.C. (1998). Conduct problems. (Editör: E. J. Mash & R. A. Barkley), *Treatment of childhood disorders* 2. Baskı., New York: Guilford. 111-211
- Nagin, D., & Tremblay, R. E. (1999). Trajectories of boys' physical aggression, opposition, and hyperactivity on the path to physically violent and nonviolent juvenile delinquency. *Child development*, 70(5), 1181-1196. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00086> Erişim tarihi: 05.04.2020
- Nelson, D. A., & Crick, N. R. (2002). Parental psychological control: Implications for childhood physical and relational aggression., *Intrusive parenting:*

Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlıklarının Mizaç Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi

- How psychological control affects children and adolescents*, American Psychological Association. 161-189. <https://doi.org/10.1037/10422-006> Erişim tarihi: 08.04.2020
- Ojanen, T., Findley, D., & Fuller, S. (2012). Physical and relational aggression in early adolescence: Associations with narcissism, temperament, and social goals. *Aggressive behavior*, 38(2), 99-107. <https://doi.org/10.1002/ab.21413> Erişim tarihi: 09.04.2020
- Öngören, S., & Tepeli, K. (2015). Okul öncesi çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarının incelenmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(18), 229-245. <http://www.ijoess.com/DergiTamDetay.aspx?ID=251&Detay=Ozet>
- Partridge, T. (2003). Temperament: Developmental and ecological dimensions. *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments*, Santa Barbara, CA: ABC-Clío.
- Prior, M. R., Sanson, A. V., & Oberklaid, F. (1989). Temperament in childhood. (Edit: G.A. Kohnstamm, J.E. Bates, & M. K. Rothbart), *The Australian temperament project*. Chichester, England: Wiley. 537-554
- Rothbart, M. K. (1989). Temperament and development. (Edit: G. A. Kohnstamm, J. E. Bates, M. K. Rothbart), *Temperament in childhood* (p. 187-247). John Wiley & Sons
- Secher, M. (2014). *Batı Trakya örnekleminde okul öncesi ve anaokulu davranış ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seven, S. (2018). *Çocuk ruh sağlığı*. Pegem Akedemi, Ankara, 001-208.
- Şen, M. (2009). *3-6 yaş grubu çocukların sosyal davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şen, M., & Arı, M. (2011). Okulöncesi sosyal davranış ölçeği-öğretmen formu'nun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 44(2), 1-28.
- Tackett, J. L., Kushner, S. C., Herzhoff, K., Smack, A. J., & Reardon, K. W. (2014). Viewing relational aggression through multiple lenses: Temperament, personality, and personality pathology. *Development and psychopathology*, 26(3), 863-877. DOI: [10.1017/S0954579414000443](https://doi.org/10.1017/S0954579414000443)
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Thomas, A., & Chess. (1977). *Temperament and Development*. New York: Brunner/Mazel.
- Tremblay, R. E., Hartup, W. W., & Archer, J. (2005). *Developmental origins of aggression*: Guilford Press.
- Tremblay, R. E., Nagin, D. S., Séguin, J. R., Zoccolillo, M., Zelazo, P. D., Boivin, M., . . . Japel, C. (2005). Physical aggression during early childhood: trajectories and predictors. *The Canadian child and adolescent psychiatry review*, 14(1), 3. <https://psycnet.apa.org/record/2005-03727-002>

- Tzoumakis, S., Lussier, P., & Corrado, R. R. (2014). The persistence of early childhood physical aggression: Examining maternal delinquency and offending, mental health, and cultural differences. *Journal of Criminal Justice*, 42(5), 408-420. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2014.06.001> Erişim tarihi: 06.04.2020
- Uçar, E. (2017). *Okul öncesi dönem (48-72 AY) çocuklarında ilişkisel ve fiziksel saldırganlığın mizaç ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, H., & Dinçer, Ç. (2013). Okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 38(169). <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/2288>
- Yagmurlu, B., & Sanson, A. (2009). Parenting and temperament as predictors of prosocial behaviour in Australian and Turkish Australian children. *Australian Journal of Psychology*, 61(2), 77-88. <https://doi.org/10.1080/00049530802001338> Erişim tarihi: 03.04.2020
- Yıldızbaş, E. C. (2019). *Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık yönelimleri ile ebeveynlerinin anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Yırtıcı, B. (2019). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-72 aylık çocukların akademik benlik saygısı düzeyi ile saldırganlık yönelimi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Okan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zahn-Waxler, C. (1993). Warriors and worriers: Gender and psychopathology. *Development and psychopathology*, 5(1-2), 79-89. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0954579400004272> Erişim tarihi: 10.04.2020
- Zahn-Waxler, C., Usher, B., Suomi, S., & Cole, P. M. (2005). Intersections of biology and behavior in young children's antisocial patterns: The role of development, gender and socialization. (Edit: J. S. David, M. Stoff), *Developmental psychobiology of aggression*, 141-160.

